

V kreslenom detskóm svete

Napriek tomu, že vyštudoval ekonómiu, jeho život je spojený s knihami a kultúrou. **Ing. PETER TVRDOŇ** pracoval vo vydavateľstvách Mladé Letá, Obzor a Tatran, je jedným zo zakladateľov vydavateľstva IKAR. Dnes šéfuje Medzinárodnému domu umenia pre deti BIBIANA, kde práve o niekoľko dní vyvrcholí súťaž Bienále ilustrácií Bratislava. „Ak sa za niečo nemusíme hanbiť, tak sú to ilustrácie detských kníh, ktoré boli fantastické pred revolúciou a vysokú kvalitu majú aj dnes,“ vraví, kým sedíme v jeho kancelárii, kde na stenách visia kresby ocenené detskou porotou – čo je jedna z najprestížnejších cien. Pretože, ako zdôrazňuje, „zapáčiť sa deťom je veľmi náročné“. Čo musí mať dobrá a pekná ilustrácia pre deti? A môže byť tráva fialová?

BIB

Riaditel'

■ **Spomínate si zo svojho detstva na knihu, ktorá vo vás zanechala hlbokú stopu?**

Bolo ich viacero (*chvíľu rozmýšľa*). Jedna z prvých kníh, na ktorú si spomínam, že ma veľmi zaujala, bola *Chalúpka strýčka Toma*, čo bol príbeh z obdobia otrokárstva v USA. Rozprávala príbeh černošského chlapca, ktorého ťažký život v otroctve ma ako malého chlapca veľmi zasiahol. A okrem toho som čítal to, čo patrilo k povinnej výbave každého dieťaťa v tom čase: verneovky, cooperovky, mayovky (*hovorové názvy pre knihy od Julesa Verna, J. F. Coopera, Karla Maya, pozn. red.*) a tiež si spomínam na *Bohateriarske byliny* (*byliny sú ruské epické básne, zvyčajne opisujú hrdinské činy bohatierov, pozn. red.*).

■ **Spomínate si aj na obrázky v tých knihách?**

Spomínam. Napríklad mayovky a cooperovky vychádzali v edícii Stopy a ilustroval ich Košičan Teodor Schnitzer.

■ **Ja si takto spomínam na *Malú morskú pannu* či *Dobšinského Slovenské rozprávky*, ktoré ilustroval Albin Brunovský. Tie obrázky som si prezerala donekonečna. Máme u nás dobrých ilustrátorov?**

Máme fantastických ilustrátorov. Zvyknem hovoriť, že ak sa za niečo naozaj nemusíme hanbiť, tak sú to ilustrácie det-

ských kníh, ktoré boli fantastické pred revolúciou a vysokú kvalitu majú aj dnes. Mám síce vyštudovanú ekonómiu, ale celý život sa pohybujem v kultúre. Dlhé roky som pracoval vo vydavateľstvách Mladé

„Mayovky a cooperovky ilustroval T. Schnitzer.“

letá, Tatran, Obzor... Najdlhšie som bol práve v Mladých letách a o detských knihách viem veľmi veľa. Dokonca si dodnes pamätám, ako mnohé z nich vyzerali, aké mali ilustrácie a podobne. Mám totiž vizuálnu pamäť. A naše detské knihy boli pred rokom 1989 úchvatné. Svedčí o tom aj fakt, že v tých časoch u nás tlačili knihy aj západní vydavatelia. Dokonca sme veľké množstvo detských kníh vyvážali nielen do východného bloku, ale aj na Západ. A dovoľm si povedať, že zásluhu na tom mali práve ilustrácie.

■ **Ako to myslíte?**

Predstavte si, že na knižnom veľtrhu vás zaujme kniha v jazyku, ktorému nerozu-

miete. Fajn, necháte si vysvetliť príbeh, ale to, kvôli čomu vám tá kniha medzi tisíckami iných padne do oka, je práve to, že má pútavé kresby.

■ **Zmenilo sa vydávanie detských kníh za tie roky?**

To rozhodne áno. Dnes sa kniha vydá v pár tisícovom náklade a keď sa vypredá, hovorí sa o enormnom úspechu. Kedysi sme vydávali verneovky v 50-, 60-tisícových nákladoch a vždy boli vypredané. Niektoré detské tituly sa tlačili aj v stotisícových nákladoch. Ja viem, dnes je to iné a porovnávať tieto čísla nemá veľký zmysel. A tiež je omnoho väčšia konkurencia. Ale to je v poriadku, podľa mňa je lepšie, keď je z čoho vyberať. Spomínam si, ako sme krátko pred rokom 1989, to už som pôsobil vo vydavateľstve Tatran, mali obrovskú polemiku, či po štyridsiatich rokoch vydať Disneyho *Snehulienuku a sedem trpaslíkov*.

■ **Kvôli čomu prebiehala polemika? Pretože tie obrázky sú vnímané ako gýč alebo že Disney bol z imperialistických Spojených štátov amerických?**

Aj kvôli politike, ale hlavne kvôli gýču. Ja som vtedy zastával názor, že deti by mali poznať všetko, čo vo svete vychádza, teda aj disneyovky. A nech sa neskôr samy rozhodnú, čo sa im páči. Rovnako si

▲► Dvaja veľikáni (nielen) slovenskej knižnej ilustrácie - vľavo Vincent Hložník vo svojom ateliéri a vpravo Albin Brunovský. Brunovský patril k trom zakladajúcim členom Bienále ilustrácií Bratislava.

▲ Teodor Schnitzer geniálne ilustroval mayovky a cooperovky, ktoré vychádzali v legendárnej edícii Stopy. Záber je z výstavy v Košiciach, odkiaľ pochádza.

myslím, že nie všetko, čo sa dobre predáva, je automaticky nekvalitný komerčný brak. Aj dobré a kvalitné diela sa môžu stať bestsellerom.

■ **Ako sa kedysi vyberali ilustrátori? Robili sa nejaké návrhy a na základe obrázkov sa vyberal ten najvhodnejší?**

Rozhodovala síce výtvarná komisia, ale pri ilustrátoroch je to niekedy ako pri hercoch. Keď hľadáte Rómea, tak zhruba viete, ako by mal vyzeráť. Nechcem tvrdiť, že ilustrátori boli zaškatuľkovaní, ale, skrátka, keď v tom fachu robíte, tak viete, kto sa na čo hodí. Každý z nich má svoj umelecký rukopis a vydavatelia sa snažili vždy osloviť

niekoho, kto sa skrátka na ten typ knihy, ktorá sa pripravovala, hodil.

■ **Myslíte, že aj dnes sú kresby v knihách pre deti dôležité a vydavatelia na to kladú dôraz?**

Myslím si, že áno. Som presvedčený, že ak niekde má zmysel dobrá ilustrácia, tak práve v detských knihách. Dieťa, keď číta knihu, tak si automaticky predstavuje hlavného hrdinu a celý ten rozprávkový svet, v ktorom sa príbeh odohráva. Keď som čítal *Bohatierske byliny*, predstavoval som si v myslí tých bohatierov. A bol som nadšený, že sa moja predstava podobala kresbe. Ale, v prípade výberu ilustrátorov treba byť opatrný.

„Kedysi sa polemizovalo, či vydať disneyovky.“

■ **V akom zmysle?**

Ilustrácie musia korešpondovať s textom a to nie je ľahké, nie každý ilustrátor to vie. Napríklad *Zlatú bránu* od Márie Ďuríčkovej považujem za skvost slovenskej literatúry pre deti – sú tam riekanky, hádanky, básničky, rozprávky. A rovnako úžasné sú aj ilustrácie, ktoré robil Miroslav Cipár. Pri niektorých knihách si viem predstaviť, že by ich ilustroval niekto iný, ale pri tejto nie. Jednoducho *Zlatá brána* a Cipárove kresby spolu perfektne pasujú. Rovnako si neviem predstaviť, že by *Tisíc a jednu noc* ilustroval niekto iný ako Vincent Hložník. A to isté sa mi stáva aj pri Albínovi Brunovskom, ktorého ste spomínali v súvislosti so *Slovenskými rozprávkami*. Ale to viete, s umením je to

komplikované. Ako sa hovorí, sto ľudí, sto chutí. To, čo sa páči mne, sa nemusí páčiť vám a môžeme mať na to celkom iný názor. To je v poriadku.

■ **Ako je to s ilustráciami pre najmenšie deti? Aj tie by mali vyvolávať polemiku?**

Myslím si, že pre malé deti, ktoré nevedia čítať, by ilustrácia mala byť čo najpodobnejšia realite. V lepele má slon vyzeráť ako slon a kôň ako kôň, aby dieťa nemuselo rozmýšľať, že čo je to za zviera. Až neskôr môže mať kôň krídla a môžeme pridať fantazijnú nadstavbu.

■ **Prečo?**

Uvediem jeden príklad z vlastnej skúsenosti. V Mladých letách sme vydávali aj maľovanky. Samozrejme, aj to muselo prejsť schvalovacím procesom vo výtvarnej komisii. Raz nám výtvarník predložil maľovanku – na jednej strane bol vyfarbený obrázok, na druhej strane boli len čierne-biele obrisy, ktoré si má dieťa vyfarbiť podľa vzoru. No a na tom predkreslenom obrázku bola fialová tráva. Povedal som vtedy, že podľa mňa by tá tráva mala byť zelená. Autor však namietal, že fialová tráva podnecuje detskú predstavivosť a fantáziu. Ja si však myslím, že troj- či štvorročné dieťa by sa v prvom rade malo naučiť, že tráva je zelená, pretože ak mi ju vyfarbí na

▲ Peter Uchnár je žiak Albína Brunovského a patrí k najoceňovanejším súčasným slovenským ilustrátorom.

▲ ◀ Niektoré z ocenených ilustrácií detskou porotou. Zľava doprava: Gi-Hun Lee z Južnej Kórey, Charlotte Demantos z Holandska, Martin Kolpanowicz z Poľska. Zhora dole: Nikolaj Ustinov z Ruska a Igor Piačka zo Slovenska.

fialovo, tak s ním pôjdem na očné vyšetrenie. Preto by knihy pre tie najmenšie deti mali byť autentické.

■ **Spomenuli sme Miroslava Cípára, Albína Brunovského, Teodora Schnitzera, Vincenta Hložníka, napadá mi tiež Svetozár Mydlo, Peter Cpin... Na koho ďalšieho by sme z tej staršej generácie nemali zabudnúť?**

Ten zoznam by bol určite dlhý, ale nemal by tam chýbať Ludovít Fulla, Dušan Kállay, Lubomír Kellenberger, zo žien vymenujme aspoň Vieru Bombovú, Janu Kiseľovú-Sitekovú. No berte to len ako zopár narýchlo povedaných mien, pretože skvelých ilustrátorov bolo veľa a ak som niekoho nespomenul, neznamená to, že do toho zoznamu nepatrí.

„S ilustrátormi je to občas ako s hercami.“

■ **A z tej novšej generácie?**

Vždy zdôrazňujem, že je to vec osobného vkusu, ale mne osobne sa veľmi páčia kresby Petra Uchnára, Lubomíra Paľa, Juraja Martišku, Daniely Olejníkovej, Martiny Matlovičovej, Vladimíra Krála... A mnoho ďalších. Opäť platí, že ak ich meno nezaznelo, tak len preto, že som si v tejto chvíli nespomenul. Viacerí z nich vyčnievajú nad európsky, ba dokonca svetový priemer. Teším sa však, že nám dorastá neustále nová a mladšia generácia ilustrátorov, že sa to skrátka s tými niekdajšími legendami neskončilo.

■ **Čím to je, že na Slovensku máme toľko dobrých ilustrátorov?**

Neviem. Ale myslím si, že naozaj, ak by sme to rozráтали na počet obyvateľov, tak by sme na tom boli veľmi dobre. Možno je to tou dlhodobou ilustrátorskou tradíciou, ktorú u nás máme. Tí mladí, čo dnes malujú, vyrastali na kvalitných detských ilustráciách.

■ **Trochu sme načrtli, že niečo je gýč a niečo umenie, ale zároveň sú tieto hodnotenia veľmi subjektívne. Čo by podľa vás mala mať dobrá ilustrácia?**

No, dobrá detská ilustrácia by mala byť pekná, lúbivá, pestrá, ale zároveň by mala mať niečo do seba, byť originálna, zaujímavá a s jedinečným rukopisom. Je však pravda, že deti sa na to asi pozerajú inak ako my dospelí. Od roku 1993 máme na Bienále ilustrácií Bratislava (ďalej používame aj skratku BIB, pozn. red.) aj cenu detskej poroty a treba podotknúť, že deti nikdy neocenili rovnakú ilustráciu ako odborná porota.

■ **Deti sa na tie ilustrácie pozerajú inými očami, majú iné kritériá na to, čo sa im páči?**

Je to tak. A myslím si, že je to dobre. Keby som bol ilustrátor, tak si možno o niečo viac vážim cenu detskej poroty ako odbornej. Nemyslím to vôbec v zlom, ale zapáčiť sa deťom je veľmi náročné a tie kritériá sú úplne iné ako pri odbornej porote. Deti majú oproti dospelým jeden obrovský klad – dieťa nešpekuluje, nekalkuluje, je úprimné a priamočiare. Napríklad ma veľmi prekvapilo, keď detská porota na poslednom BIB ocenila spomedzi plejády farebných kresieb čiernobiele ilustrácie Svetozára

BIENÁLE ILUSTRÁCIÍ BRATISLAVA – BIB 2021

► Tento rok sa koná 28. ročník Bienále ilustrácií Bratislava, pričom ocenených spoznáme 15. októbra 2021. Ilustrácie si môžete až do 9. januára 2022 pozrieť na 2. poschodí Bratislavského hradu.

► Prvý ročník BIB sa uskutočnil v roku 1967 a odvtedy sa koná pravidelne každé dva roky. Na doterajších 27 ročníkoch vystavovalo dokopy 8 368 ilustrátorov zo 112 krajín sveta. Ak by všetkých 10-tisíc kníh, ktoré boli v rámci BIB vystavované, poukladali vedľa seba, vznikol by niekoľkokilometrový rad.

► Vystavované ilustrácie hodnotí medzinárodná odborná porota, ktorá udeľuje tri ceny: Grand Prix BIB, po päť cien Zlaté jablko BIB a päť ocenení Plaketa BIB. Od roku 1993 je udeľovaná aj Cena detskej poroty a zatiaľ sa detská a odborná porota ani raz nezhodli. Medzi ocenenými detskou porotou sú aj traja slovenskí

ilustrátori, z toho jeden bol ocenený dvakrát:

1993 – Igor Piačka za ilustrácie v knihe *Príbehy dračích cisárov*

2009 – Peter Uchnár za ilustrácie v knihe *Peter Pan*

2017 – Peter Uchnár za ilustrácie v knihe *Bojníckí búbeli*

2019 – Svetozár Košícký za ilustrácie v knihe *V Choči je naisto čosi*

Od roku 2013 sa udeľuje Cena primátora Bratislavy slovenskému ilustrátorovi vystavujúcemu na bienále.

2013 – Peter Uchnár

2015 – Veronika Klímová

2017 – Svetozár Košícký

2019 – Boris Šima

Za mimoriadny prínos v ilustračnej tvorbe sa **od roku 2017** udeľuje Cena Poštovej banky.

2017 – Dušan Kállay

2019 – Miroslav Cipár

Košického. Navyše to boli obrázky ku knihe *V Choči je naisto čosi*, čo boli príbehy o zbojníkoch, bosorkách. Skrátka, tie kresby boli trochu strašidelné a temné.

■ **Aj ste zisťovali, prečo sa im páčili práve tieto obrázky?**

Zisťoval, pretože ma to zaujíma. Povedali mi, že keď si prebehli celé bienále, kde vystavovalo 416 ilustrátorov zo 47 krajín, tak deväť z jedenástich detských porotcov dalo hneď na fleku hlas Košíckému. Tie kresby ich zaujali na prvú, vynikali spomedzi ostatných, mali niečo do seba.

■ **Detská porota je inak skvelý nápad. Aké staré deti hodnotia ilustrácie?**

Detská porota prvýkrát oceňovala v roku 1993. Ja som tu vtedy ešte nepracoval, takže detaily toho, ako to vzniklo, nepoznám, ale súhlasím, je to skvelý nápad. V tom čase už Bienále ilustrácií Bratislava fungovalo niekoľko desaťročí a niekomu zrejme napadlo, že keď ide o ilustrácie detských kníh, tak by jednu cenu mohli udeľovať aj deti. Členov detskej poroty vyberá vydavateľstvo Perfekt v spolupráci s nami a sú vo veku do 15 rokov. Vždy jeden z porotcov vytvára aj cenu pre výtvarníka, inak povedané, ocenený ilustrátor dostane nejaký artefakt, ktorý vytvorilo jedno z tých detí, ktoré je členom poroty.

■ **Spomenuli ste, že pred dvoma rokmi sa prihlásilo vyše štyristo ilustrátorov. Kto ich prihlasuje? Vydavateľstvá alebo vy?**

Nie. Práve v tom je tá súťaž geniálna, respektíve geniálne ju vymysleli jej zakladatelia Miroslav Cipár, Albín Brunovský a pán Dušan Roll, ktorý nás tento rok, na nešťastie, opustil. Súťažiacich nevyberáme my, ale ich navrhuje IBBY (z anglického *International Board on Books for Young*

„Kresby pre najmenších by mali byť realistické.“

People, čo v preklade znamená *Medzinárodná rada pre detské knihy*, pozn. red.), ktorá funguje pri UNESCO. V prípade, že v niektorej krajine IBBY nemá podchytených ilustrátorov, tak sa obrátime na nejakú miestnu asociáciu či združenie. A stane sa, že sa nám občas ozvú ilustrátori aj sami od seba s tým, že by sa radi zapojili. Následne sú všetky prihlásené ilustrácie

vystavované, tento rok sa výstava BIB začína 15. októbra na Bratislavskom hrade a trvá do 9. 1. 2022.

■ **Koľko ilustrátorov sa zvykne prihlásiť zo Slovenska?**

Máme jednu obmedzujúcu podmienku, že za každý štát sa môže prihlásiť maximálne 15 ilustrátorov. Tento rok sa ich zo Slovenska prihlásilo 34, ale my musíme vybrať pätnásť. Vyberá to výkonný výbor u nás v BIBIANE, v ktorom sú rôzni ľudia od fachu plus ja ako riaditeľ. Občas je to také kľbko sváru, že prečo sme vybrali toho, a nie iného. Kultúra má výhodu a nevýhodu v tom, že sa nedá zmerať.

▲ Čiernobiele kresby Svetozára Košíckého ocenila detská porota v roku 2019.

▲ **BIBIANA je nielen organizátorom Bienále ilustrácií Bratislava a Bienále animácií Bratislava, ale v prvom rade je to úžasný tvorivý priestor, kde si deti môžu exponáty chytiť, hrať sa s nimi a nie na ne hľadieť vo vitríkach. Nedávno otvorili novú expozíciu o hračkách, ktorá poteší nielen najmenších, ale aj rodičov.**

Nie je to ako súťaž v behu na 100 metrov – všetkých naraz postavíte na štartovaciu čiaru, zapnete stopky a kto dobehne najrýchlejšie do cieľa, ten vyhrá. Umenie je absolútne subjektívne a iný výkonný výbor by možno vybral iných 15 ilustrátorov a ocenil iné kresby. Náš výbor však vybral týchto, a tak to treba brať. Inak by žiadna súťaž takéhoto charakteru na svete nemohla mať víťaza.

■ **Máte za tie roky nejaké svoje vlastné kritériá, podľa čoho sa rozhodujete?**

Mám vnútorné kritérium, že keď sa sto ľudí pozrie na obraz a sto ľudí povie, že je geniálny, tak to nie je umenie. Od umenia totiž čakám, že vyvolá názorovú pluralitu

a polemiku, takže keď sa naň pozrie sto ľudí, tak bude mať každý iný názor, iný pohľad, iný vnem.

■ **Spomínate si na nejakú obzvlášť vášnivú polemiku ohľadne nejakej ilustrácie?**

Tu u nás v BIBIANE, keď vyberáme tých 15 ilustrátorov za našu krajinu, ani nie. No medzinárodná porota, ktorá udeľuje Grand Prix, päť Zlatých jabĺk a päť Plakiet BIB, teda dokopy jedenásť ocenení, to má občas náročné. Porotcov je jedenásť, pričom členom sa automaticky stane posledný držiteľ Grand Prix a jeden Slovak. Asi najväčšia polemika, čo si spomínam, však bola ohľadne toho, že či máme do súťaže pripustiť ilustrácie robené aj digitálnou

technikou. Napokon sa porota rozhodla tento typ ilustrácie nechať a podľa mňa sa rozhodla správne.

■ **Prečo si myslíte, že je to správne?**

Pretože sa nemôžeme tváriť, že to neexistuje. Diskutoval som o tom s viacerými výtvarníkmi, aby mi vysvetlili, ako vlastne funguje počítačová ilustrácia. Vysvetlili mi to takto: Pozri, nakreslíš oblohu, na ňu nakreslíš hviezdičky, ale ráno sa zobudíš a tie hviezdičky tam nechceš. A tak ich počítačovo upravíš a sú preč. Ale keby si to mal premalovať, tak s tým stratíš veľa času. Takže počítačová ilustrácia v niečom zásadne uľahčuje prácu, ale na druhej strane, počítač nenamaľuje nič bez kreativity výtvarníka. A vtedy som si povedal, že veď hej, je to svojím spôsobom tvorivá činnosť.

■ **Možno o pár rokov budete mať diskusiu o tom, či zaradiť do bienále aj diela umelej inteligencie.**

No to bude problém a nebude sa týkať iba našej súťaže (*smeje sa*). Keď na to príde, odovzdáme cenu aj umelej inteligencii.

Katarína Abeille

Ing. PETER TVRDOŇ (72)

Narodil sa v Hlohovci, ale vyrastal v Bratislave. Vyštudoval ekonómiu, ale prakticky celý život pracuje v oblasti kultúry. Pôsobil vo vydavateľstvách Mladé letá, Tatran a Obzor. Patrí k zakladateľom vydavateľstva IKAR.

Od roku 2007 je riaditeľom Medzinárodného domu umenia pre deti BIBIANA, ktorá vyhlasuje Bienále ilustrácií Bratislava (BIB) každý nepárny rok a Bienále animácií Bratislava (BAB) každý párny rok.

